

DESCRIPCIÓ HISTÓRICA, FÍSICA Y POLÍTICA
DE
CABACÉS

DESCRIPCIÓ
HISTÓRICA, FÍSICA Y POLÍTICA
DE
CABACÉS
PER
DELFI NAVÁS

AÑ 1918

REUS
IMPRENTA Y LLIBRERIA CATÓLICA - LLUIS RIBÉ - CARRÉ DE SANTA ANA, 16

EXORDI Ó INDICACIÓ

Tots los pobles tenen la seva historia, mes ó menos llarga, mes ó menos agradable, instructiva y exémplos: tots tenen les seves qualitats pròpies en llenguatje, condicions del terreno, de sanitat, de fruits, de personalitats etc. etc.: pero son pocs los pobles en que aquestes circumstancies constin per escrit y sols se conserven per la tradició de pares a fills.

Com Cabacés es un de aquests, y te coses dignes de ser conegudes per sa utilitat y son estudi, m'hay proposat narrarles y posarles en lletres de motlle, per *in aeterna memoria*.

En llenguatje propi, Cabacés no'n es ric: te algunes paraules, com son *Un podé* que equival á *molt*, y es tan celebrada aquesta frase, que pels pobles veïns la apelliden amb un podé de Cabacés. *Guilari y Mariota*; noms aplicats als disfresos de Carnistoltes; distinjinse los *Guilaris* de aquesta vila, perque van vestits d'home y la generalitat amb unes faldetes ó vuelta de dona lligada al coll en llog de brusa y una granera á la ma que mullen als abeuradós, bazada ó séquia que passe pel carré y mullen y arremeten á la companya que'l segueix esporucats; les *Mariotes* van de dona mal farjada y no fan res de menció. *Gori gori* se'n diu al ninot fascit de palla que representa al Carnistoltes. *Noixos*, paraula que vol dir noys aixís com *Compañes* la reunió ó referencia de noys y de noyes.

En cuan á la sanitat que aquí se disfrute, ne donarà una idea lo resumen per causes, de les defuncions inscrites en lo Registre Civil del Jutjat Municipal desde l'an 1887 á fi del an 1918, que done lo resultat següent:

Malalties del cervell	145	defuncions
De les freixures y auxiliars	102	«
Del ventre y budells	73	«
Malalties del cor.	63	«
Debilitat conjénita ó poca vida.	22	«
Tuberculosis pulmonar ó tisis.	15	«
Insuficencia de la aòrtica.	9	«

Sarampió	9 defuncions
Parts y sas consecuencies	8 «
Altres malalties	173 «
TOTAL EN 31 AÑ	619 defuncions

De la estadística formada per l'institut geogràfic y estadístic de la província de Tarragona resulte que en l'añ 1914 y 1918 hi hagué en tota la província les defuncions següents:

Malalties del cervell	1975 defuncions
De les freixures y auxiliars	2790 «
Del ventre y budells	1153 «
Malalties del cor	1570 «
« epidémiques	2356 «
Debilitat conjénita ó poca vida	281 «
Tuberculosis pulmonar ó tisis	703 «
Parts y sas consecuencies	133 «
Suicidis	21 «
Altres malalties	4445 «
TOTAL EN 2 AÑS	15427 defuncions

Resultant una gran diferencia á favor de Cabacés en les malalties epidémiques y en la tuberculosis pulmonar.

Antiguament, Cabacés ere com la capital dels pobles veïns: ya per sa majó població, ya per la seva dignitat ó distinció; dons aquí fixá sa residència ó propietat, lo jeneral àrabe Amikabessir; mes tard se fundá la Baronía de Cabacés de la que te'l titol de Baró de Cabacés lo senyó Bisbe de Tortosa, cobranse aquí hasta'l sigle XIX los deumes ó primicies del poble y pobles que componien la Baronía; sent recaudadó de aquests drets, cal Petit; (casa núm. 93 del carré Maijó.) La rectoria, ere de segon ascens en llog de entrada que es ara y les escoles públiques de oposició.

Com no falte tampoc historia, costums pròpies, persones memorables y condicions especials del terreno, hemm ha mogut á publicá aquestes lletres perque's conequin y 's recordin.

INDICACIÓ DEL CONTINGUT EN CABACÉS

	PÀGINA
Història	3
Baronia de Cabacés	6
Nombrament de Batlle	9
Nom y Sello	13
La vila	15
Lo castell ó monasteri	16
La iglesia parroquial	17
La Foya	20
Hermita de Sant Roch	21
Lo terme	21
Punts de excursió ó recreo	22
Mas de dal	23
Al riu	23
Aubelló	23
Excusió científica	24
Temperatura y pluixa	24
Distancies y vies de comunicació	25
Industries y població	25
Jurisdicció eclesiàstica y religió	26
Costums pròpies	27
Encant de lleina, fruita y coques	27
La cantadora	27
La cibadera	27
La provessó dels rams	28
Encant de Sant Marc	28
Sant Micolau	29
Festes de Nadal	30
Persones memorables	31

CABACÉS

Cabacés está situat
á cinc hores del partit:
te quatre cents metres llarg
y pel Riu, se veu petit:
te aigua bona y abundant,
mes que cap poble vehí.

Qui vol pau y sanitat,
que se'n vingui á viure aquí.

(De una cobla particular)

HISTORIA

L'origen de Cabacés es antiquíssim. Segons la tradició, en la antigüedad ere tan gran que arribave per la part de sol ixent al punt conegut pels Coscollets: ó sigue al pla de la Costa ó pujadó de cavall del camí de Reus; y per la part de sol ponent, hasta lo solá del Espasa y creu del Peiró distant aquesta mes de 1300 metros de la població, tenint lo nom primitiu de *Fuentes Clares*: (mitj castellá y mitj catalá) nom que sembla adequat, per estar la població voltada de bones fonts, com també ne te lo teme en abundancia: pero en quant á la grandària que se li atribueix, á pesar de que en los Coscollets se ha vist restos de edificis; damunt del pon del Solá fins á últims del sige passat s'hi va veure unes paretones de tòpia doble: en la Sorteta, existeixen encara una paret de argamassa y restos de un edifici que sembla ere una fàbrica moguda pel aigua; y a mitj camí del Peiró hi ha un punt que se'n diu *Les Tàpies*, y sens dupte que te aquet nom perque mes ó menos de temps antig, allí hi devia havé construccions ó restos mes tart de tàpies; sembla que donades les condicions del terreno no es creible que la població ó ciutat de *Fuentes Clares* (com se diu) fos tan gran.

En lo cambi de *Fuentes Clares* per Cabacés, hi ha dos tradicions. Una diu que en *Fuentes Clares* se va acabá una gran guerra; y al firmar la pau se exclamá *Acabat es*: nom que per memòria prengué la població, anançant cambiant dit nom de poc en poc per lo nom actual de Cabacés. Altra tradició diu que al vení los moros ó àrabs á Espanya y se establí lo Califà ó Rey en Ciurana,

pera comunicás ab los moros que estaven en lo castell de Miravet, necesitaven feu en dos jornades fent la primera desde Ciurana á Fuentes Clares, ahont hi havie com á dueño y gobernado lo general árabe Amikabessir que posá lo seu nom á la població en llog de Fuentes Clares.

Aquesta tradició en part la confirme la existencia de un sello que hi ha á casa la vila, cual sello que deu ser del temps dels árabs, es de ferro amb un manig llarg com si fos per sellá en fog y solament conté les lletres K B S. Per altra part tots recordem que lo torreó que havie fins als últims del sigle passat damunt del pont del solá, tocant al camí de la Bisbal y prop del tormo *Torravella*, de que ya se ha fet menció, ere una atalaya dels moros, y que al desapareixe los restos de aqueix torreó ab motiu de haver arrebassat aquell terreno per plantá viña lo seu propietari Tomás Amorós Miró, tingueren la sorpresa de trobá un clot llarg com una sepultura amb ossos humans de molt dessarrollo. Per altra part, al tomo segon, página 347 del diccionari geogràfic universal, imprés en Barcelona l'any 1830 per una societat de literats, entre altres coses se lleixeix: «*Cabasés*. El nombre de este lugar deriva de *Amicavesir* que le impusieron los moros.» Lo que indique que antes dels moros no tenie aquet nom, sino un altre.

Cuan lo Comte de Barcelona Don Ramon Berenguer, en 31 Desembre de 1148 rendí als moros que tenie sitiats en Tortosa, tractá de la conquesta de Lleida y al possessionás de la muntanya Gardeny, determiná fundá en los seus estats un monestiri de la Orde Premonstratense, ahont Deu fos continuament alabat y's pregués per la seva prosperitat y la de tot lo poble cristià; encarregant sa fundació al abat Esteve, que ere un dels crusats francesos que vingué á Espanya per ajudar al Comte á la expulsió dels moros.

Fent referencia á lo exposat, en un breu resumen de la vida del Beato Juan de Orgaña publicada en Manresa en 1818, á la página 9, se relata dita fundació del modo següent: —Dia 25 de Abril de 1149, hallándose en la altura de Gardeny (*in pódio de*

Gardeny cum militia sua in obsidione Ilerda dice la escritura) hizo donación al referido Abad del pueblo de Amicabesser (hoy Cabacés) que el Conde quiso que se llamase Val=Clara el qual está en el Obispado de Tortosa á la falda del monte que vulgarmente se llama Mon-Sant, con todos sus términos y pertenencias para que en él se edificase el Monasterio que había proyectado, para cuya obra ofrecía concurrir él con otros hombres piadosos. —

Es de suposá que com en aquell temps no hi havie ferrocarrils ni sisquere carreteres, al conquistá D. Ramón Berenguer la ciutat de Tortosa y dirijirse á Lleida, ho farie anant directament pel riu Ebro amunt ó la seva vora; arramblant de pas los moros de Miravet y Amikabessir, los cuales se van refujíá á Ciurana, de ahont van ser expulsats ó rendits los últims d'aquet pais en 1153 y que la fundació del monestiri de Val=Clara ademés del culto á Deu tendrie també per objecte privá als moros de Ciurana de aquest punt y que quedessin reduits en aquell llog.

Lo imposá lo Comte lo cambi del nom de Amikabessir per Val=Clara, manifeste haver passat ell en persona per aquí y al veure les circumstancies del terreno, doná aquest nom per l'efecte que li causá: döns á pesar de que Cabacés está voltat de muntanes, per la seva situació algo elevada, (360 metros sobre'l nivell del mar) vist de la vall del camí de Reus en que no's veu la fondaría del barranc de San Roc ó de la Calzada sinó los plans de les Planes Peiró y Viñes, sembla que efectivament Cabacés está al domini de una vall espayosa, y per lo tant clara; contradint aixó á la cansó popular,

La Figuera está molt alta

Cabacés molt amagat

La Bisbal en una roca

Margalef en un forat

cansó que en cuan á Cabacés te mala aplicació: perque veyense á un kilómetro dels camins de Reus, Margalef, y dresera de la Vilella ó Cantacorps, de 1500 metros del camí de la Palma, de 2000 del camí de la Vilella ó Calzada, de mes de una hora del de la Torra del Español y hasta del poble inmediat de La Fi-

guera, no se li pot doná ab rahó lo calificatiu de amagat.

Per altra part podrie ser que en aquell temps lo barranc de la Calzada que avuy es fondo fins á la roca viva ocasionat per la corrent de aiguats extraordinaris, en aquell temps fos mes ó menos ple de terra; dows del nostre recort se ha vist lo barranc al pla del cárcol del molinet que hi havie á la vora de la població y'l gran marjot espadat del solá des Espasa, denote que'l terreno algún dia ere ple y nivellat ab lo del altre costat ó de la població.

May se ha sentit dí á ningú, que Cabacés se digués Val=Clara y á cuants ancians ho hay preguntat, han respost sense titubeijá: —No's deye Val=Clara que's deye Fuentes Clares—No obstant lo nom Val=Clara ademés de referirse en la vida del Beato Juan de Orgaña, conste també en la fundació de la catedral de Tortosa en temps del bisbe D. Gaufredo que morí en Tortosa l'añ 1165. Lo Dr. D. Ramon O'Callaghan, sabi y acreditat historiador de nostres dies, á la página 50 de son llibre titulat *Episcopològio de la santa iglesia de Tortosa*, referint la fundació de la catedral de Tortosa per jenerosos donatius diu:—Se distinguió entre ellos y merece especial mención la donación que el año 1158 otorgó el Prior de la iglesia de Val=Clara que antes se llamaba *Avinacacer*.

Aquesta donació, feta ab motiu de haver sigut expulsats los moros de España y deixar per innecesari los frares Premostratenses lo monestiri de Val=Clara, regularment doná llog á la fundació de la Baronia de Cabacés á favor del bisbe de Tortosa qui ha tingut y te lo titol de Baró de Cabacés y governave y nombrave al Batlle jeneral y demés auxiliars de la justicia: sent reconegut y respectat pel Compte de Prades, Duq de Cardona y de Medinaceli y Jaume II de Aragó que plorat per tothom morí en Barcelona l'añ 1327.

En la página 83 de la referida obra de O'Callaghan se lleixeix que en 1310 lo bisbe de Tortosa D. Pere de Betteto expedí les *costums y usatjes* que la iglesia de Tortosa concedí y confirmá als vehins de Cabacés de cuals costums y usatjes en Cabacés no hi

ha memoria; pero que segons notices se conserven archivats en Tortosa y per sa importancia se han reproduït en la imprenta.

Durant lo bisbat de D. Silvestre García Escalona, que fou desde 1702 á 1714, hi va haver un plet sobre las jurisdiccions de la Baronia de Cabacés y les del Comtat de Prades; de qual plet ó procés existeix en la abadia de Cabacés una relació de lo que en ell conste: y per memoria de la inmemorial possessió y drets que tenien los bisbes de Tortosa y vehins de Cabacés com per recordá l'estil y ortografie de aquell temps se posen á continuació, íntegres algunes notes del mateix.

Son les següents:

Posa que no sols lo dia de la intruducció de la xpto causa que fonch al U de gbre. prop passat pero encara de esta part de 10, 20, 30, 40, 50, 100 y mes anys y de tan temps que noy ha memoria de homens en contrari en força de Reals concessions y llegitims títols lo Rnt. en xpto Pare bisbe de Tortosa qui avuy es y per temps sos estats es la Mense Episcopal de la Iglesia catedral de d^a Ciutat, y en nom de aquella son, y son estats Srs. y Barons de la Baronia de Cabasses, de la Figuera, de la Vilella, de la Bisbal y de Margalef y aixi be com atals Srs. y Barons de dita Baronia y llochs de aquella de tot lo dit temps estan y han estat sembre en quieta y pacífica possessió sen quasi de viar y exercir per medi dels seus oficials y ministres tota la jurisdicció civil plena ó mixtimperi: com també la criminal y merimperi acceptat en quant á esta los casos en que deu imposar pena de mort natural ó mutilació de membre. Y es ver. pub. y not.

Posa que aixi be de esta part de 10, 20, 30, 40, 50, 100 y mes anys y de tant temps que noy ha memoria de homens en contrari los Rns. en xpto Pare bisbe de Tortosa qui vuy es y per temps son, y son estat en quieta y pacífica possessió sen quasi de anomenar y elegir Batlle General de dita Baronia de Cabasses y llogs y termes de aquella Assessor y demés oficials y ministres per lo exercici de la jurisdicció y usen y han usat sempre las insignias de jurisdicció en dita Baronia y sos termes pri-

vative al Batlle General y oficiais del Comtat de Prades.

Posa que los Batlles Generals del Comtat de Prades que per temps son estats creats per lo mol Ilustre Duc de Cardona, Comte de Prades, y per sos antecessors en dit comtat no acostuman ni han acostumat ni sels permet ni es estat permes en temps algú entrar ni anar per la d.^a Baronia de Cabassés, y llogs, y termes de aquella ab insignia alguna de jurisdicció ni aportar la vara estesa si no tant solament en les ocasions y casos que es anat per ocasió de algún cas ó delicte per lo qual se degués pena de mort natural ó mutilació de membre: de tal manera que en les ocasions que seran estos vistos algun, ó alguns de dits Batlles Generals del Comtat de Prades aportar la vara estesa, y insignia de Jurisdicció dins d.^a Baronia de Cabassés y llogs de aquella es estat anant per haver vingut lo cas de alguns de dits delictes y si en alguna ocasió fora de dit cas ha intentat algun Batlle General del Comtat de Prades entrar en dita Baronia ó llogs de aquella aportant la vara estesa, luego que lo Batlle General de la Baronia de Cabassés ne ha tingut noticia los ho ha prohibit, y obligat á cessar y arrimar d.^a vara, y es ver. pub. y not.

Posa que es en tot veritat lo deduit en lo precedent article (Legat testibus) que diran los testimonis ministradors havero vist conforme en aquell se conté de tot lo temps de son recort quel tenen de mes de 40 anys continuos á esta part y havero de la mateixa manera hoit á dir sempre á sos Pares, y passats qui deyan semblantment havero vist y hoit dir á sos majors y mes vells, sens que uns y altres hajant vist ni hoit á dir cosa en contrari y que tala es y es estada sempre com vuy es pública veu y fama y es ver.

Posa que la prop deduida possessió y estat se corrobora y confirma perçó que lo Sm. Sr. Rey Dn. Jaume lo Segon als sols de Abril de 1303 concedí y feu mercé al Im. Rnt. en xpto. Pare Bisbe de Tortosa y a sos successors in perpetum que los homens de Cabassés, de la Figuera, de la Vilella, de la Bisbal y de Margalef y de sos termens propis de la Mense de d.^a Iglesia Cathedral de Tortosa no deguessen en temps algú ni poguessen

esser compelits pagar á dit Sm. Sr. Rey y asos successors Bobatje ó alguna cosa en nom de Bobatje afranquintlos per especial Gracia de la prestació de aquell: y es ver.

Posa que mes avant dit Sm. Sr. Rey concedí á dit Rn. en xpto. Pare Bisbe de Tortosa y a sa Iglesia perpetuament en los sobreditos llogs y termes de aquella tota la jurisdicció merimixtimperi acceptat quo ad crimina *ista* tantum quæ ultimum suplitiu, et mutilationem membrorum precise inducunt. Y es ver.

En prova de que'l plet fou fallat en favor del seño bisbe de Tortosa y que aquet seguí usant de les seves atribucions y drets; com també per manifestá com se feyen los nombraments de Batlle y sels donave possessió de dit carreg, copiarem un document autèntic existent á cal Navás que diu aixís:

=Nos Dn. Bernardo Velarde por la gracia de Dios y de la Sta. Sede Appca. Obispo de Tortosa, del Consejo de Su Mag. Baron y Señor tempe. de las Villas y Lugares de Cabacés, Figuera, Vilellabaja, Margalef, Bisbal y Lloá de nro. obispado en el principado de Cataluña.

Por qto. desde tiempo inmemorial ha acostumbrado la Justicia, Ayuntamiento y Regimiento de dha. nra. villa de Cavacés hacernos propuesta de tres Personas y Sujetos para el oficio y empleo de Bayle de ella, á fin de que eligiesemos de los tres el que tuviesemos por mas convte. y pnte. año no ha querido proponer p.^a dho. Empleo que se ha de servir desde primero de Enero de mil set. setenta y cinco hasta otro tal dia de mil set. setenta y siete mas que dos sujetos los que tambien padecen excepciones segun el memorial que se nos ha presentado, y no obtante de haber avisado al referido Ayuntamiento para que fizieren la propuesta en la forma acostumbrada, proponiendo tambien Personas que no padeciesen excepciones con arreglo á las Rs. disposiciones, para que ni de un modo ni de otro se perjudicasen nuestras Regalías y dros. y que lo ejecutasen dentro de diez dias mete. constar concluso el término en que devian haber hecho las propuestas como correspondía, sin embargo no lo han executado, por lo que usando del dro. que Nos corresponde y

enterados de la prudena, virtud y suficiencia de vos Jayme Navás vecino de dha. nra. villa, y que exercereis bien y cumplidamente el referido Empleo de Baile de ella, y hareis cuanto por Nos os fuere encargado y mandado, y convenga al servicio de Dios nro. Sr. y buena administración de justicia, hemos venido en proveheros y nombrarlos como por la pme. os provehemos y nombramos pr. Justicia y Bayle de dha. nra. villa, y su tierra para el venidero bienio que tendrá principio el dia primero de Enero de mil set. setenta y cinco y fenecerá en otro tal dia de mil set. setenta y siete y os damos poder y facultad para que por todo el mencionado bienio podais oir y conocer de cualquiera causa así civiles como criminales y otras tocantes á Vro. oficio y de que han conocido vuestros antecesores, assi en las que estan pendientes como en las que de nuevo se ejercieren, ante vos y en ellas proveer cuales q.^a autos y mandamientos y sentencias definitivamente haciendo justicia á las partes y executar vuestra sentencia, procediendo en todo conforme á derecho. Y useis y exersais vuestro oficio y empleo segun y conforme como los otros Justicias y Bayles que antes de vos han sido la usaron y ejercieron. Y en vuestras ausencias y enfermedades y otros justos impedimentos podais nombrar un tenite. el cual pueda hacer lo mismo que vos. Y podais llevar y lleveis los dros., salarios y aprovechamientos pertenecientes al dicho vuestro oficio. Y gozeis de las gracias, libertades, exenciones, fueros y privilegios que vuestros antecesores han gozado y llevado. Y mandamos al Baile que es de dha. nra. villa os ponga en posesión de dicho empleo y al Ayunto. y Regimo. de ella y á sus vecinos y moradores y demás de su tierra os hayan, tengan y obedezcan por tal nro. Bayle y Justicia, con que antes que empeceis á usar y exercer el oficio y empleo, hagais el juramento acostumbrado en manos y poder del referido actual nro. Bayle y en presencia del Rector de nuestra Parroqal. Igle.^a de la misma villa al que para el efecto damos comisión bastante y cual se requiere. En cuyo testim.^o mandamos expedir este nuestro título firmado de nuestra mano, sellado con el sello de nuas. armas y refrendado de nro. infro. notario

maior y archivero. Dado en nro. palacio episcopal de la Ciut. de Tortosa á los diez y nueve dias del mes de Noviembre del año mil setecs. setenta y cuatro—Berndo. Obpo. de Tortosa—Por M. de S. S. I. el Obispo M. S.—Carlos Sabater Notario.—

Seguidament del titol, conste la possessió en lo següent.

=Auto. En la villa de Cabacés oy dia primero de Enero del año mil setecientos setenta y cinco yo el infra escrito Joseph Macip, Bayle que acabo de ser de esta villa aviendoseme leido el nombramiento ó título que antecede passé á la Plassa á la hora acostumbrada y en el sitio que llaman el Pedris del Bayle que es en donde se acostumbra posesionar á los nuevos Alcaldes de este Pueblo. Leido en voz alta el referido título ó nombramiento delante de una gran parte del Pueblo, usando de la facultad que en el se me concede, tomé el juramento á Jayme Nabas vecino de esta villa y habiendo ofrecido portarse fiel y legalmente en su oficio, le entregué con las formalidades acostumbradas la vara con lo que quedó en posesión de su oficio en lo cual ha entrado quieta y pasificamente siendo testigos entre otros Joseph Homdedeu, Gabriel Gisbert, Francisco Miró y Juan Calbet, y para que conste lo firmé por ausencia del Fiel de Fechos en la referida villa dicho dia, mes y año=Joseph Macip Casó.—

Es de advertí que lo llog que s'en diu encara avuy *plassa* no te tal forma sino que es una part del carré Maijó davan de les cases números 68 y 70 y baixos dels números 63 y 65 que formaven uns perches de arcs apuntats en cals perches (avuy tapats) fins á últims del sigle passat hi havie un pedris bastant alt que regularment serie lo anomenat Pedris del Batlle y ademés un forat en forma de capelleta en la paret ahont en les subastes públiques s'hi posave una candela encesa que regulave la duració de les subastes.

En la mateixa casa Navás se conserve també un altre escritura firmada pel señó Bisbe de Tortosa en 15 Setembre de 1767 autorisant á Jaume Navás la construcció de un molí de batá en les inmediacions de la vila; tenint que pagá com á tribut, 4 rals velló cada añ lo dia de S. Miquel: y en 14 Novembre de 1768

lo propi señó Bisbe autorisá cambiá lo molí de batá per un molí de farina, (Molinet) havent de pagá cada añ com á tribut una barcilla de blat.

En lo llibre *Guia del Obispado de Tortosa* publicat per D. Fernando Miralles Meseguer, en la página 559 diu: que á últims de Desembre de 1827, passá l'Ebro per Cabacés, D. Joaquím La Guardia amb direcció á Aragó; pero alcansat en dit poble per la columna de Don Alonso García, li proposá aquet l'indult; y rechazantlo, se va rompre'l fog trobanse una petita escaramuza, en la que va perdre La Guardia alguns morts, una bandera, 7.000 cartuchos y 26 presonés.

De desde aquet fet en que ningú n'ha sentit parlá fins avuy dia, lo fet mes important es lo pas de Carlos V per Cabacés á últims de la guerra dels set añs que comensá per la mort del rey Fernando VII en 1833.

D'aquet pas de Carlos V, hay sentit conta á la meva ávia la relació y anécdota que segueix:

Un dels primés jefes que arribaren, fou allotjat á cal Mano (casa núm. 27 del carré Maijó) y preguntá á la dueña (ma besavia.)

—Patrona: ¿Qué fa molt temps que no ha apedregat aquí?

—Si seño; fa molt temps que no ha apedregat; gracies á Deu.

—Dons ara, ve una pedregada que no quedará res.

—¡Com! ¡Si fa un sol molt bo y no's veu cap broma en llog!

—No hi fa res: ya ho veurá.

Y la pedregada á que's referie'l jefe, va se: que per espay de tres dies y tres nits no pará de arribá y marchá tropes de Carlos V, ab sa correspondent cavalleria y artilleria: y á pesar de demaná als pobles vehins que portesin provisions, quedá la vila de Cabacés neta de comestible, los granés, buits de ordi y blat, les hortes sense verdures, los abres fruitals, pelats y'ls camps agafats per la cavalleria ó segats per ferratje. Los últims de arribá, ni ab dinés que'n portaven molts, podien apagarse la fam; menjanse'l pa que podien agafá tan prompte sortie del boquet del forn. Carlos V fou allotjat á cal Homdedeu, (carré Maijó número 23.)

NOM Y SELLO

Com se ha manifestat, lo nom primitiu de Cabacés segons la tradició ere Fuentes Clares; que's cambiá per Amikabessir en la dominació dels alarbs, árabes ó moros: fins á 1149 en que lo Comte de Barcelona Ramon Berenguer fent donació de Amikabessir sos termes y pertenencies, als frares Premostratenses, vulgué que's fundes aqui un monastiri y li posa lo nom de Val=Clara. Mes com los frares Premostratenses abandonaren lo monastiri després de 9 añs y 8 meses fent donació d'ell y sus pertenencies á la catedral ó seño Bisbe de Tortosa, es probable que aquet nom de Val=Clara no prosperá y que'l's habitants de Amikabessir conservarien entre ells aquet nom, modificantse poc á poc. Aixis trobem als documens mes vells que existeixen, tant llatins com catalans dels sigles 15, 16 y 17, unes vegades Cabasses ab dos esses, altres ab una y altres ab c. com ara: pero sense acentuá la é. Hasta l'actual sello del Ajuntament que de tant vell com es y tot ser de metal ya está molt gastat, diu Cabases ab s y no ab c. En lo que hi ha unitat en tots los documents antics tant públics com privats, es en donarli lo titol de Vila en llog de poble que desde l'añ 1850 se veu en algunes escriptures y se ha jeneralisat y fet comú sense tindre antecedents de la causa ó motiu d'aquet cambi. Per lo tant, mentres no's justifiqui aquet cambi, es just que continue y's dongui á Cabacés lo titol de vila.

Lo sello ó marca ⁽¹⁾ que ha usat la vila de Cabacés en lo temps mes antig de que's te memoria, es lo ya descrit de K. B. S. sello significatiu del nom del dueño de la vila lo jeneral árabe Amikabessir. Existeix també á casa la vila un altre sello de metal, vell y renunciat que te la forma de un círcol radiat; cual sello ningú te recort de haverlo vist usá, sinó á últims del sigle passat, que

(1) Molts, per no di sello com en catalá diuhen *sagell* confonen lo verdadé nom: dons si en castellá hi ha *sello de Salomón* que en catalá es *sagell de Salomó*, aquet sagell no es un sello sino una planta que te les fulles com lo lloré.

se utilisá pera marcá la carn morta al matadero. Lo sello actual, que de tant serví está molt gastat á pesar de ser de metal y'l gravat rebaixat en llog de se de relleu com la jeneralitat, te la forma de elipse: tot voltant diu: AYUNTAMIENTO DE CABASES, al centro hi ha un bonic escut dividit en cinc parts: una de superior en la que hi ha la figura de un gos ó cá; y quatre de inferiors en forma de creu, havent en la primera de dal una bomba ó carabaza, en la segona dos ralles angulosos semblant á un ratapanat, y en les de baix igual que en les de dal pero en orde invertit. Lo cá ó gos pot representá dos coses: lo principi del nom de la vila, y la qualitat de aquesta de que may se ha sentit di que hi haixi hagut ni haixi passat desde'l riu cap á la vila cap gos rabiós. Les bombes si son bombes poden representá la guerra en que segons una de les tradicions se acabá aquí una guerra: si es carabaza, treta la segona sílaba resulte lo nom de Cabacés. En quant á les ralles angulosos, no se'ls veu significat sino adorno.

Encara hi ha un altre escut, armes ó emblema de la vila: y aquet se trobe en la iglesia parroquial. A cada costat de la porta del sagrari hi ha un floró haventhi al un, un gos y al altre, un cabás. Igualment se troben aquests emblemes, al peu del quadro que agafe tota la capella de Sant Blay: cual cuadro ó retaule se supose ere l'altá majó de la antiga iglesia. Lo cabás, tal vegada es l'emblema que caracterise milló lo nom de Cabacés; dons si be en aquesta vila no se ha fet mai cabassos ni al seu terme palma per ferlos, mirades les circumstancies del terreno, com Cabacés á excepció de la entrada y sortida del riu Montsant, está voltat de muntanyes, lo conjunt te la forma de un gran cabás y de aqueixa figura, se podie formá lo nom de cabás es y Cabacés en definitiva.

Com que'l sello actual está molt gastat y se tindrie que fe un altre de nou, aquet se podrie fe conservant tota la bellesa posible del actual, variant solament los emblemes del escut del centro que en llog de cinc parts que ara te, podrie está dividit en quatre: una de superior amb una font, dos de centrals amb un

ca al una y un cabás al altra y una de inferior amb la bomba ó carabaza. Així estarie ben representat la tradició y condicions de Cabacés.

LA VILA

Actualment Cabacés conste de cinc carrés. Maijó de 105 cases, Monte (Tosal) de 18, Hospital de 15, Castell de 46, Mitj de 71 y Baix de 34 cases que sumat amb les 5 cases que te numerades la plaza de la Constitució vulgo Sitjà, resulte que hi ha 246 edificis numerats entre'ls cuales hi ha 8 patis sense edificá. Antiguament, hi havie lo carré del Forn, que comprenie les actuals cases del carré Maijó números 33 al 41; carré del Vent, que constave de les cases números 49 al 63 del mateix carré ó sia les travieses del carré Maijó al del Mitj; y'l carré de S. Miquel, que comensave al número 55 del carré del Mitj y acabave a la última casa número 71.

La forma de Cabacés, es la de una creu: formant lo cap, la hermita de S. Juan; lo cos, los carrés Maijó, Mitj y Baix; los peus, lo carré del Castell y eres; y'l brassos, los carrés del Tosal y de S. Miquel. A excepció de les travieses se pot di que tots los carrés son plans; haventhi entre ells lo pla de la iglesia, la plaza Mercat al costat de aquesta y'l pla de la bazada dit així per haver en ell una baza ahont se te la gran comoditat de pugué rentá en ella á totes les hores tant de dia com de nit.

Mereix especial descripció lo castell, la iglesia parroquial, y les hermites de S. Roc y de la Foya; y fer menció de que en la majoría de les cases del carré Maijó, hi ha al interior arcs gòtics de pedra picada: veyense un de molt alt y del mateix estil en la fachada de la casa frente al carré del Forn; admirant les personnes intelijents en arquitectura, los pilans de pedra picada que sostinen los perches de les cases números 48 y 68 del carré Maijó: que per l'estil de la seva construcció y les regates que'l temps y'l aigua han fet en la pedra, se supose que son construits en la era romana que acabá en Espanya á la vinguda dels godos ó bár-

baros del Nort en l'any 409 de la era cristianà: tenint per lo tant aqueixos pilans mes de 1500 anys de existència. Per lo tant se ha de tindre interès en conservá aqueixos pilans com fins ara, encara que la part superior se renovi.

LO CASTELL Ó MONASTIRI

Segons se lleixeix en la mentada vida del Beato Juan de Orgañá, se construí l'any 1149 per voluntat y donació del comte de Barcelona Ramon Berengué, als frares premostratenses; sent lo primé prió l'abat Esteve; qui al torná á Fransa sa pátria, deixá per abat á Federico y aquet al Beato Juan de Orgañá; y després de nou anys y vuit mesos de sa fundació, en 1158 lo Beato Juan de Orgañá va fer donació de totes les seves pertenencies al senyó bisbe de Tortosa per ajudá á la construcció de la catedral de aquesta ciutat y se'n aná á residí al convent de les Avellanes de la província de Lleida.

Te lo monastiri dit avuy castell, 22'70 metres per la part de solixent y 23 metres llum per la part del mitjdia dividintse en dos parts: una que te 7'70 metres ample y agafe de cap á cap en la de sol ponent y's diu que ere la iglesia y fins cap als anys de 1870 encara hi havie quatre ó cinc arcs de pedra picada, la cual pedra junt ab la de les cantonades serví per fer la séquia de pedra del carré Maijó que's construí sent batlle lo senyó Ramon Vendrell Arbonés. La part restant del que se ha señalat per iglesia no's compren com estave edificada per no existi mes que les parets que tenen 5 pams de ample y la que done a sol ixent 40 pams alt, seguin les demés al nivell de aquesta fetes de pedra y argamasa y sobre de aquesta havie feta una grossa tàpia.

Tant en la part que dihem iglesia com en les demés, á una alsaria natural, hi ha forats com espilleres ordinarias de defensa; y mes amunt, unes finestres estretes de pedra picada á modo de espillera en les cuales encara's veu a cada una quatre petits golfos que devien sostindre algun arma de defensa ó tanca.

Ademés frente al carré de entrada hi ha unit un altre cos de

4'70 metres ample per 9'20 metres de llarg que sobre surt de la paret del occident 1'80 metres y es mes alta la paret que les altres constituhint part dels baixos, un gran trull; havenhi á bas-tanta alsaria una finestra de pedra picada amb una columneta al mitj á estil moro.

En 1887 lo senyó Tomás Amorós Miró, comprá al Estat aquet castell y desde les hores ha desaparegut pera usos particulars, la gran portalada de pedra picada que mirave de cara al Nort.

Tres coses notables se han de fer constar.

Primera. Que la cantonada de pedra picada que toque á la casa propietat de cal Navás, no es al vértice de la paret; sino al mitj de ella, lo que indique que aquella casa estave feta antes que'l castell y van aprofitá les seves parets; cosa que contradiu les espilleres que donen dins de la casa en la part baixa, faltant en cambi les de la part alta, coses que no tenen explicació.

Segona. En la paret del mitjdia, hi ha un gran tros com si hagués sigut desmoronat per violencia y tornat á tapá ab tàpia en la qual tàpia se veu una biga de pla que's conserve á pesar de veures al exterior y tindre probablement mes de 760 anys.

Tercera. Que al desfè anys atrás lo senyó Tomás Amorós un tros de paret de les de argamassa, van trobá dins de ella com un ponedoret amb una mostra de olives de la classe dels olivés inme-diats, tant fresques com si aquell dia les hi haguessen posat.

LA IGLESIA PARROQUIAL

Está dedicada al Naixement de la Mare de Deu, portant la fecha de 1604 lo campaná, 1608 la pila del aigua beneita, 1612 la corona del sant Cristo gros y 1618 l'altá maijó. Consta de nau central que te 27'75 metres de llarg y 7'70 metres ample y cuat-re capelles á cada costat de 2'80 metres ample per 3'20 de fondo. Lo presbiteri y capelles del Rosé, sant Blay y Animes son góti-gues y á excepció de la capella de sant Isidro que remate amb una bonica cúpula, les demés capelles y nau central, son de orde romá. Damun dels arcs de les capelles en la part de la nau central

hi ha una inscripció llatina adequada al altá que diu y voldí: en la capella del Rosé TU SOLA DAS CONSOLATIONE. Tu, sols dones consol: en la de sant Miquel, PRINCEPS ARCANGE-LORUM, DILECTANOS. Princep dels Arcàngels, defenseunos: en la del sant Cristo, MERCES VESTRA, COPIOSA EST IN CELIS. Les vostres mercés, son abundants en lo cel: en la de sant Blay, AB INFIRMITATIS GÚTURIS, LÍBERANOS. Del mal de gola, liureunos: en la de les Ánimes, IN ÚTERO MATRIS MEÆ, JUSTIFICAT DEUS. En les entrañes de la meva mare, Deu me justificá: lo que prove que antes aquesta capella ere dedicada á sant Juan. En los demés altás no hi ha inscripció per ser davall del orgui y cor.

L'altá maijó que es de estil plateresc, te al mitj un artístic sagrari que conté en baix relleu; á la porta, Cristo triunfant; y als costats sant Llorens, sant Sebastiá, dos dones en oració y dos plefons; un amb un cabás y altre amb un gos, símbol del antig escut de Cabacés. Segueix damunt del sagrari, la imatge de la Verje Maria patrona de la parroquia en son naixement, sant Blay compatrió de la mateixa, rematant lo centro del altá un relleu representant la coronació de Maria Santíssima, per la Santíssima Trinitat. A la part del evangeli, hi ha les imatges de sant Pere y sant Jaume y á la de la epístola, les de sant Josep y sant Jacinto. Ademés hi ha bonics cuadros pintats á la fusta y al peu de cada columna les imatges de santa Llúisia, sant Agustí, sant Juan Batiste, sant Anton Abad, sant Tomás y santa Bárbara. Lo conjunt, es semblant al altá maijó de la Iglesia de sant Pere de Reus.

L'altá de sant Blay, lo forme una pintura antiquíssima á la fusta, que devie ser l'altá maijó de la primitiva parròquia, tenint al centro la Verje María amb lo Jesuset, notable per la actitud y dibuix de sa cara, y la imatge de talla de sant Blay, la cual se porte en les proverboss. L'altá de les Animas ademés del fondo de relleu amb una bella imatge de la Verje del Carme y santes ánimes, te les imatges de escultura del Beato Juan de Orgañá, prió que va ser del castell ó monestiri, de sant Gargori, san Roc

y sant Sebastiá. Se restaurá aquet altá ó milló dit fer nou l'añ 1864. En l'altá de sant Juan hi ha una pintura, en tela de la Mare de Deu del Loreto. L'altá dels Dolós a excepció de les imatges de la Dolorosa, sant Joseph y santa Teresa, se construï pels fustés d'aquesta vila Juan Masip Mestre y Joseph Sans Mulet, sobre l'añs 1883; tapantse ab tal motiu la porta falsa de la iglesia que donave a la plaza del mercat. L'altá de sant Isidro, es de estil churrigueresc amb relleus y columnes salomóniques, tenint les imatges de sant Isidro, sant Antoni Abat y sant Antoni de Pádua. L'altá del sant Cristo, es plateresc contenint també les imatges del Jesuset y de sant Francisco Xavier. Lo de sant Miquel es petit y antig; y en sa majó part pintures á la fusta. Per fi, en lo altá del Rosé ahont també hi ha de talla les imatges de sant Domingo de Guzman y de sant Francesc, entre los cuadros de pintura, en lo del segon misteri de gotj ó Visitació se admire la fisonomía rebuscada franca y satisfeta de santa Asabet.

Segons documents existents en la rectoria, lo retaule ó altá majó de la iglesia, va ser contractat y fet pel mestre Antoni Tramulles en lo añ de 1618 per lo preu de 260 lliures catalanes (693'33 pesetes) y 30 lliures lo sagrari (80 pesetes) ó sigue un total de 773'33 pesetes: y la vera creu y la reliquia la van regalá los monjos de Scala Dei en l'añ 1530 portantles de Scala Dei lo Reverent Geronim Veyá, natural de Cabacés, sent rebudes pel poble amb molt solemne proverboss.

Com tots los paviments de les capelles estaven dos grases ó escales mes alts que'l de la nau central, en 1912 la casa Navás rebaixá lo paviment de la capella del sant Cristo, tenint la sorpresa de trobá no tant solament lo paviment ple de ossos humans; sino que en les parets de la capella se'n descubrí possats allí en llog de pedres y'l buit de la mesa del altá ple com un llené y mesclats amb cals. Los ossos y terra del paviment foren trasladats al cementiri yls de les parets y altá tapats amb material.

Lo dia 2 de Jané 1918 se comensá á rebaixá lo paviment de la capella de sant Isidro y seguidament la del Rosé y de sant Miquel;

trobat també allí ossos humans encara que en mes petita cantitat. Al mateix añ, se ha rebaixat les capelles del altre costat; sent á carreg de cal Homdedeu lo rebaixá la capella del Rosé, de cal Vall, la de sant Juan y de cal Navás les demés capelles; y la señora Encarnació Compte Marimon ha fet fer l'altá pel Sagrat Cor de Jesús.

LA FOYA

La hermita de la Mare de Deu de la Foya situada al peu de unes roques espaldades del Montsant á 560 metros sobre'l nivell del mar y sobre uns tres kilómetros de distancia de Cabacés, en la antigüedad no tenie mes que quatre metros de ample y 4'40 de llarg ó sia l'actual presbiteri: sols que al davant de la hermita hi havie un perche que servie de refugi als pasatges en temps de pluixa.

En 1844 se tirá lo perche á terra y se añadí á la hermita lo segon cos que te 6'30 metros ample y 12 metros llarg de llum, referint lo vell Pere Ripoll Masip, (Pere Casó) que al fe los solaments de les parets se van trobá vários ossos humans que's van colocá als mateixos solaments. Es de orde romá.

L'altá se construhi l'añ 1865 y conté les imatges de la Mare de Deu de la Foya de tamany natural, tallada en fusta y porte lo Jesusat al bras dret com la Verje de Sixto V. ó de les Neus, y te el coll algo gros com les dones de muntanya freda: sant Marc Evangelista á qui's te gran confiansa que guarde lo terme de pedregades y santa Bárbara abogada per guardás dels llams y pera no morí sense rebre los sagaments de contezió y comunió.

Alguns anys mes tard de fet l'altá, sent Batlle lo señó Ramon Vendrell Arbonés, se va fe la paret y plaza de davant la hermita, al peu de la cual y á una temperatura de 14 graus céntigraus surt una abundant font que serveix per regá los Orts y per lo consum de Cabacés.

Se ignore la fundació de aquesta hermita y perque se li diu de la Foya: puguen ser perque cau en una fondaria, ó perque

allí en altre temps hi havie fosses ó sepultures: de modo que fins al últim terc del sige XIX que se anave a la hermita amb provezo, al arribá al coll ó vista de la hermita, se cantave un respons ó *Libera me Domine*.

HERMITA DE SANT ROCH

Está situada a la part Nort, á 960 metros de distancia y 100 metros mes alt que Cabacés ó sigue a 460 metros de elevació sobre lo nivell del mar. Al camí que es ya en la propietat ó terreno de la hermita, en 1917 havie á la part de baix 30 grossos chiprés, á la part de d'alt 14 y 7 en la part superior y ort de la hermita haventhi un de mes petit que viu clavat en la roca de la hermita. Entre un estret de dos roques se entre á la plaza davant la cual hi ha una gran cova y al costat un perche ahont se posen los cantós. La porta de entrada porte la fecha de 1594 y al costat te una reixa de ferro per pugué veure desde'l perche l'altá, además de veures desde la porta.

La hermita de sant Roch construida de orde gótic dins de una cova es pintoresca y artística. Te l'altá, encara que petit, amb bona pintura á la fusta y les imatges de talla de sant Roch y sant Sebastiá. En un corredó que hi ha desde'l perche de la entrada y desde la iglesia al ort, hi ha unes escales per pujá á la habitació del hermitá y sortí en un terrat fet al natural damunt roca, que te una agradable vista y un petit campanaret, encara que no te campana. Fins al añ 1872 residie en la hermita lo hermitá y desde aquell temps, te son domicili en la vila.

LO TERME

En una extenció de sis kilómetros ó sigue desde'l barranc de Cabaloca, al toll del pontet lo recorre lo riu Montsant, al que afluyen los barrancs y racionades de Pinedes, Coma, Coll, Calzada y Cabaloca, formats per la serra coneguda amb los diferents noms segons la partida en que está de Seguerassos, Coll de la

Batalla, (nom en que tal vegada li vé per haverse donat allí una batalla que podrie se la dels jenerals La Guardia, y Alonso García de que se ha fet menció en la página 12.) Atans, Coll de Torre, sant Pau y Aubagues ó de la Figuera que es un bras de la serra la Llena y continue fins al Ebro: y per altra part les serres de Pinedes, Solans, Artigues, sant Roch, Canals, Cantacorps, Barraques y Canaleta ó Montals que son derivacions del Montsant.

Al terme hi há fonts caudaloses per puguer regar, com son La Foya, Cabaloca, La Foranca, Aubelló, Dels Capellans y moltes altres menos importants contantse com á FONTS MEDICINALS, la del Aubelló per curá la tisis pulmonar y la de la Canaleta per lo humor salat.

Segons la recana feta en l'añ 1865, la extensió superficial de tot lo terme es de 2.134 hectárees cuadrades; ó sia 3.507 jornals de rey ó estadístics de 2.500 canes cuadrades; estant clasificats en 1.041 jornals de garriga, 791 de erm, 705 de roques, 396 de viña, 190 de secá ó sembradura, 132 de ametilles, 114 de aulives, 90 de bosc y 48 jornals de regadiu: tenint una riquesa líquida imponible anual de 31.212 pesetes per les terres, 5.384 pesetes per les cases, pàtis y masos y 3.025 pesetes per los animals ó pecuária.

PUNTS DE EXCURSIÓ Ó RECREO

LA FOYA, al estiu es un punt agradable per sa aigua fresca abundant y sabrosa. Al pla de la font y davall dels anogués, no se sent la caló y se está deliciosament tot lo dia. Mes al qui agrada veure terreno, una hora al dia pot aná á la Boca d'*infern* punt desde ahont se divise la ribera del Ebro, plans del Urgell y muntanyes dels Pirineus, Montcayo y Palomita. Desde la Boca d'*infern* se pot aná al *Gran den Caixé* per veure lo bonic aspecte de les muntanyes y pobles del Priorat y pla de Falset; y al retorná á la Foya pel Montsant del Patronill, se veurá la fondaria de les hortes de Cabaloca.

MAS DE DAL. Ananthi, se pot fixá en les pintoresques roques de la serra del Cantacorps y de la Guixerá ó camí del Pallé, la gran solsida que's va fe l'añ 1874: y posat ya al Mas de dal, baixant barranc avall, se trobará l'antiquíssim pont de Cabaloca fet de pedra natural y sense menobra y mes avall, roquerals dignes de ser retratats y per fi, lo pont de la carretera, inmediat al riu Montsant.

AL RIU, los aficionats a la pesca poden fe várias excursions: una, al molí del Moliné, altra, al Molinou, altra, al molí del Estudiant y ab preferencia a totes al pont del Vall, per ser un llog en que continuament se veu pasatjés forastés, lo terreno es despejat y's pot admirá l'antig pont Romá de pedra picada que compte mes de 1500 añs puguen està devall de la seva sombra perfectament, pescant al gran y fondo toll que lo salt d'aigua ha fet entre'l's dos costats de pedra. També es agradable visitá lo pont de cinc arcades de la carretera. Los solaments d'aquet pont se van comensá al mes de Mars de 1913 a càrreg del empresari Don Enriq Fornós y direcció dels seus jermans Joseph y Anton, acabantse lo dia 30 de Agost de 1916 amb la particularitat de que la arcada del mitj, en sis dies se posá lo cindriat y acabá tota la volta. Les baranes tenen 68 metros de llarg y 10'20 metros de alsária desde l'aigua.

AUBELLÓ. Es una font abundant, fresca y agradable que salta de una gran roca dins de una coveta y sols està á un quart d' hora de distancia de Cabacés, sent lo llog mes apropiat per aná á fe una berenada ó sopá. Hasta los que no tenen gana, se'n entornen amb lo cistell buit.

Per aná al Aubelló, lo milló es pel camí de sant Roc: perque te la costa al comensament; y així com va puixant y avansant, veu lo bonic panorama de la vila, partides de les Planes y Viñes, lo poble de La Figuera y hermita de sant Pau. Pel camí, se troba la Roca dels jueus que es grossa, solta y te al mitj com una ferida de llansa, la Roca del tupinet en la que'l's jovens hi tiren pedres per sabé cuants añs estarán á casás, la renglera de hermosos chiprés y per fi la pintoresca hermita de sant Roc que mereix visi-

tás; y baixant després mitj arrossegons pel juncá de la acéquia de la vila, se arriba al Aubelló: puguent reguessá á la tornada, per la acéquia de la vila, ó pel camí planerós dels Aixarts.

EXCURSIÓ CIENTÍFICA. Se pot fer per estudiá la inclinació dels estratos, lo cambi del terreno de mioceno á triàsic en les serres de Cantacorps y Canaleta, com se van formá les crestes de roca grans y verticals de la Foya, Canals y Vall, la gran roquera llarga y horizontal dels Solans, les pedres soltes de la *Cavallera* y la *Feganta* y *Fegant* de la Vall que te aquet uns vint metros de alt. Ademés se pot buscá y coleccióná diferentes especies de plantes, una gran varietat de líquens y sobre tot exemplars de insectes que abunden y son de classe variada, mereixent especial menció, una varietat nova de *Jeomantis* y una especie nova trobada a Montsant l'añ 1897 pel Jesuita Longinos Navás, á qual especie se li doná lo nom de *Ephippiger Panteli* Navás.

TEMPERATURA Y PLUIXA

Per terme mitj, la temperatura en Cabacés es la següent:

Jané,	mínima al ombra	3 graus,	máxim al sol	16
Febré	«	4	«	20
Mars	«	9	«	22
Abril	«	10	«	26
Matj y Octubre	«	12	«	30
Juñ	«	18	«	33
Juliol y Agost	«	20	«	41
Setembre	«	16	«	38
Novembre	«	7	«	23
Desembre	«	4	«	18

Desde 1907 á 1917 ha caigut per terme mitj 360 milímetros d'aigua de pluixa, sent l'añ que ha plogut mes, lo 1915 amb 438 milímetros y l'añ mes sec, lo 1912 amb 237 milímetros.

Amb igual temps ha nevat 23 dies, que son: un dia en 1909, un altre en 1910, 6 dies en 1911, un en 1913, un altre en 1915, 3 dies en 1916 y 10 dies en 1917.

DISTANCIAS Y VIES DE COMUNICACIÓN

De hora y mitja á dos hores, estant los pobles de La Fuigera, Vilella baixa, Bisbal de Falset y Margalef: á dos hores y mitja, Vilella alta; á tres hores, Morera, Torroixa, Gratallops, Lloá, Molá, Torra del Español y Palma de Ebro: á cuatro hores, Vinebre, Pobleta, Poboleda y Bellmunt: á cinc hores, García, Ascó, Flix, Bovera, Granadella, Juncosa, Ulldeholins, Albarca, Cornudella, Porrera, Falset, Marsá y Masroig. Reus, está a 10 hores; Lleida, á 12; Tarragona, á 13 y Tortosa á 17 hores de distancia.

Lo ferrocarril mes apropiate per Falset y Ascó y la carretera mes apropiate está en Vilella baixa. En 1907, se formá en Cabacés una societat titulada *Caminera del Pont*, pera fer un camí de propietat particular per puguer anar ab carroatz desde Cabacés á Vinebre y Bisbal de Falset; havent fet en los tres añs primés desde Cabacés á la creu del Peiró: pero havent acordat lo Govern continuá la carretera de Vilella baixa á Flix pazant per Bisbal y Palma y fe un ramal á Cabacés y un altre desde'l Pont a Vinebre, se han suspés los treballs de la *Caminera del Pont*, per continuals á topá la carretera cuant aquesta estigu feta.

INDUSTRIES Y POBLACIÓ

En 1890, lo cens de població de Cabacés ere de 1164 habitants: mes per motiu de matá les viñes la filoxera, emigrá moltes famílies á Sant Ginés de Vilasar, Barcelona y altres punts, rebaxantse la població á un mínim de 820 ánimés.

En cuant á les industries, en 1917 quedaven reduïdes á una prensa hidràulica per oli que establí Delfi Navás, en l'añ 1891 un altra de Juan M. Morell, desde l'añ 1914 y á la canal del riu un molí de farina de Joseph Rebull (Estudiant) y un altre de farina y un de guix de Francisco Gibert (Moliné) havent plegat de la industria per falta de feina lo molí del Vall, al Pont y'l del Llecha, en la Calzada: havent plegat també pel mateix motiu

los molins de farina anomenats *Molinou* en la partida Morenetes y *Molinet* al barranc de Sant Roc prop de la vila, y la fàbrica de aiguardent y de tartrá de Delfí Navás. En escritures velles, se trobe á vários que tenien l'ofici de perayre ó sigui de arreglá pells; que regularment ho farien en los molins de batá que en aquell temps existien.

JURISDICCió ECLESIÁSTICA Y RELIJIÓ

En l'archiu parroquial, conste un document de 21 articles firmat pel rey D. Jaume II en 2 Abril de 1303, confirmant lo nombrament otorgat amb anterioritat als Prelats de Tortosa com á Barons de la vila de Cabacés y pobles de la seva pertenencia; y altres vários de la fundació de les confraries següents:

Del Santíssim Rosari.	an	1590
Del Santíssim Nom de Jesús	«	1617
Del Santíssim Sagrament pel papa Urbano.	«	1636
De les ànimes del Purgatori	«	1713
De Sant Isidro	«	1759
De Sant Juan.	«	1767
Vetlla perpètua al Santíssim Sagrament	«	1831

Rectós de la parroquia amb l'añ de sa possessió

1592	Mosen Pere Masip.
1625	« Miguel Homdedeu.
1640	Doctó Aulaguer Puig.
1641	« Gabriel Sans.
1690	Mosen Jaume Vergés.
1696	» Pere Fabrés.
1706	Doctó Onofre Rebull.
1711	Mosen Francisco Mazas.
1744	Doctó Francisco Alberto.
1794	» Joseph Mur.
1806	Mosen Joseph Ortiz.
1835	« Joseph Cid de Tortosa.

1877 Mosen Francisco Filella de La Palma.

1903 « Pascual Sanchis.

1916 « Joseph Pascual de Fatarella.

COSTUMS PRÒPIES

ENCANT DE LLEINA, FRUITA Y COQUES. Los maijorals de la confraria del Santíssim Sagrament, en les festes de Cap d'any y Reys, fan per les cases una capta de lleina y fruits que encanten en la plaza del Sitjà; servint molts panés de fruita per alegria de les companyes perque molts dels que'l compren los els tiren; y'l producto se destine á gasto de la confraría. Per les festes de Sant Blay (3 Febré) y del Naixement de la Mare de Deu (8 Setembre) en los añs que per l'Ajuntament y vinticuatrena se determine fe una bona festa amb música y ball de jota á la plaza, ademés de les coques, rams y altres objectes que'l maijorals compren per ballá á la plaza, algunes cases en la missa maijó de dits dies ofereixen coques enramadas que se encanten al ball de plaza y aumenten l'ingrés de la confraría per pagá la iluminació, música y sermon. També en festes maijós mentres se está a la taula dinant, los maijorals portant uns camalets de cascabells que'l anuncien antes de arribá, van per totes les cases, fent la colecta dita *Davant taules*.

LA CANTADORA. Es una dona llogada per la confraria per un duro al añ, que portant una especie de tambó de uns tres pams en cuadro y quatre dits de doble, pintat y ben guarnit de cascabells, va á les bodes, y bateitj en que son padrins fadrins; y després del refresc, ab l'acompañament del tambó medianat una limosna per la confraria, cualsevol persona li pot fer cantá una cansó de alabansa ó una altra; aquesta la fa torná y així se demostre la voluntad de les dos. Ademés de la Cantadora pot cantá cualsevol altra persona amb lo tambó.

LA CIBADERA. Es una festa que fan los noys y noyes lo dia del mitj de la cuaresma (dijous de la cuarta semana). En aquet dia, no hi ha escola: sino que a les vuit del matí, accompanyats

dels respectius señós mestres van tots á confesás. A les onse, toque la campana com de costum cridantlos á la doctrina en la iglesia, sols que en aquet dia acuden puntualment al pla de la iglesia, no per aná á la doctrina, sino amb un cibadé penjat al coll, per arroplegá lo que se'n diu la cibadera. Lo señó Rectó, comense per tirals confits, caramelos ó altres coses y desde la rectoría van seguint cridant *La cibadera* devant de les cases acomodades, les cuales desde'ls balcons los tiren escampats los secalls de ametlla y anous que han guardat per aquet fi de la cullita passada, barrejantlos amb algunes frutes com figues y mangranes, que la canalla arroplegue ab molta gatsara y guarde al cibadé que porten al coll. Si algú per mes comoditat en llog de cibadé porte cistell y per cualsevol accident li cau la fruta á terra, lo qui l'arroplegue es seve.

LA PROCESSÓ DELS RAMS. Es un altra costum pròpia dels noys de Cabacés. Lo disapte antes de diumenje de rams, á la tarde, no fan estudi: perqu'ls noys van á fés un ram de marfull, tan gran com poden segons la seva forsa; y á les primeres hores del diumenje de rams, se junten tots los noys ab lo seu corresponent ram; y posats en fila los grans al devant y'ls mes petits al detràs van pels carrés cantant alternativament sense pará los del devant *Kirie eleison* y'ls demés responent ab lo mateix to de lletania *Morigué'l pecat del mon*. A missa maijó acuden tots á la iglesia ab lo ram, davant de tot-hom y després de la benedicció van á la provessó fins á torná á la porta de la iglesia ahont se queden y al entrá la provessó dins se'n entornen á casa á portá'l ram y aqui acabe la seva festa.

ENCANT DE SANT MARC. Se verifique després de missa, davant de la hermita de la Foya lo dia 25 de Abril dedicat a Sant Marc Evangeliste y te son origen com segueix:

Lo dia de Sant Marc del añ 1791, un cabalé de cal Homdedeu (casa núm. 23 del carré Maijó) que's deye Esteve Homdedeu Piñol, al aná á la Foya per assistí á la santa missa, passá per la finca de casa seva anomenada la Foya; y trobant de pas unes hermoses marugles, les adorná amb algunes flós del camp y al sé á

la hermita les regalá á María Masip, puvilla de cal Casó (casa núm. 92 del carré Maijó) que li tenie lo cor robat.

—Moltes gràcies—digué la puvilla.—Yo agraeixo lo teu regalo: pero, casi es massa bo pera mi. Te sembla be que les regali á la Mare de Deu de la Foya y després de missa se podrien encantá?

—Molt bona idea—contestá l'Esteve.—Així lo producto de la subasta servirá de limosna á la hermita.

Maria agafá les marugles y adornantles amb altres flos que trobá, les deposita en l'alta de la Verje: y després de missa, l'hermitá posat al perche de la hermita, les oferi per dos rals.

—Yo dono per ell una peseta—digué un.

—Una peseta columnaria—contestá un altre dels presents.

Així aná puixant hasta onse rals que oferí Esteve Homdedeu, quedant per ell com á milló postor.

Y dirijinse á la puvilla'l Casó, li digué.

—Ting la gran satisfacció de que hay pogut recobrá lo que havia destinat per tu y ara te'l ofereixo de nou. Ara no me'l pots despreciá.

—Que la Verje premie la teva bona voluntat, Esteve.

En vista de aquet bon resultat, allí mateix se acordá que en los añs veniders se fes en aquet dia un encant de rams á benefici de la hermita: mes al añ següent, ademés dels rams de flos hi havie un rollo de pasta. Ere un oferiment que agrait feyen á la Verje los cónjuges Esteve Homdedeu Piñol y María Masip; oferiment que van fer cada añ fins al 1845 en que morí l'últim dels dos: lo renombrat señó Esteve.

Hasta la mort de aquet señó, al rollo se li deye *lo rollo de cal Casó*: y desde les hores lo majoral de la hermita no deixe de presentá també un rollo de pasta y se li diu *lo rollo de Sant Marc*.

SANT MICOLAU. Lo dia 6 de Desembre, seguint la costum tradicional, los noys de la escola pública fan festa; y á la hora de aná á classe, s'hi presenten tots mudats y cada un ab lo seu corresponent sobre de fusta que ya's guarde del un añ al altre y moltes vegades hasta va de pare á fill.

Lo señó mestre los done unes paneres y amb elles recorren los noys la vila per fer una colecta cantant davant de les cases acomodades ab tonada tradicional, lo següent:

Feumos be señora—feumos be si os plau,
que venim de Roma—de portá corona
de sant Micolau.

Si no mon é dau—de fesols y canzalada,
si no no mon é dau—pel escala avall caigau.
La llumanera—la clau al era—la clau al pañ,
panses y figues—mos baixarán.

Enrolleu vellanes—enrolleu confits,
naltros que som pobres—valtros que sou rics.

Amagueu gallines—dones del carré,
amagueu gallines—que la tropa vé.

A la tarde lo señó mestre los reparteix part del que han recullit y cantant van a la hermita de sant Roc à fe una berenada.

Es de advertí que si troben alguna gallina pels carrés ó afors, la emaiten ab lo sabre y si la maten es seva.

FESTES DE NADAL. Antigüament, lo dejuni de Nadal à la vetllada, los pastós de cal Llodrigo (casa núm 30 del carré de Baix) agafaven un cordé, y ben enfloeat lo paseijaven per les cases principals, oferintlo després en la missa del gall y bevien amb una gran carabaza fent reverencies pastorils amb los esclops que causaven rialles inocentes.

Durant aquestes festes, no's podie aná pels carrés sense portá moneda á la buchaca: porque la confraría dels casats capitanejada pel últim que's casave en aquell añ à qui de tant en tant los demés alsaven en l'aire cridant *Al rey moro!*, agafantse de les mans y donant lo crit de *Arca!*, l'aturaven y no'l deixaven passá ni tampoc entrá á la iglesia si no dave una moneda, encara que no fos mes que un chabo. (equivalent á un céntim y mitj de peseta.)

PERSONES MEMORABLES

Com de tots los pobles en maijó ó menó escala, de Cabacés se pot referí á varies persones que se han distinxit en alguna ó varies coses.

De la mes antiga que's conte es de un tal Marc Veá apodat Marc Palom, fill de la casa núm. 1 del carré de sant Miquel (avuy núm. 55 del carré del Mitj) qui fou notable en aquell temps per sa ilustració y fer jocs de mans, de modo que's conte que quant ell volie feye corre peixos per la sequia que passe pel carré Maijó, que á les hores no ere de pedra picada.

Per contá fábules injenioses que semblen possibles hi havie un Jaume Masip Masip, dit *Jaume la Cuera*, fill de la casa núm. 54 del carré Maijó, que morí lo 10 Juny de 1878 à edat de 78 anys. Se diu que entre altres coses contave.

—Una vegada se'm va presentá un ramat de perdius damunt de un marje afilerades que'm venien totes dretes á mi; pero precisament sols tenia la escopeta carregada amb pólvora perque se'm havien acabat los perdigons. A les hores per no perdre la ocasió, vatj posá la vaqueta dins de la escopeta, y al tirá á les perdius, vatj apuntá tant be, que van quedar encarrassades á la vaquera tantes perdius com hi van cabre.

—Un altra vegada me succeí una cosa molt estraña: Me estava tranquilament en una barraqueta menjantme una pruna, cuant vetj que se acostave al salt, un llop. Com la escopeta estava carregada amb perdigons y no tenia bales ni balins, al aburrit ó per falta d'altra cosa milló, vatj posá lo piñol de pruna á la escopeta á compte de bala; pego escopetada y cau lo llop mort: pero lo estrañ va sé, que al añ vinent ó potsé als dos anys, allí ahont vatj matá'l llop vatj trobá una prunera carregada de prunes, que calculo va sortí del piñol que vatj matá á la bestia y que devia creixe rapidament per l'abono que li serví aquella.

Francisco Llecha Bartolomé (*Sisquet de la font*) fill de la casa núm. 27 del carré del Mitj, tot fent lo tonto sortie amb uns

acudits que eren veritats de Pere Grullo y que algunes vegades acabaven disputes que alguns tenien. Aquí van alguns dels seus acudits.

Si un ponderave una cosa com á molt grossa ó pesenta, lo Sisquet de la font hi prenie part dient; que ell encara n'havia vist de mes petites ó lleujeres.

Si un altre vantave per molt fort vi ó aiguardent, lo Sisquet no'l tastave, sino que'l tocave amb lo dit y deye que no ere gaire fort perque desseguida li ha clavat lo dit.

Un dia passant lo riu Ebro de Ascó, feye admiracions de la molta aigua que baixave al Ebro, y un dels presents li va dí:

—¿Qué diriu si'l veijesi cuan arribe tant gros que agafe fins á la vila de Vinebre?

—Fins á Vinebre ha arribat? No voldría sino tant oli com aigua ha passat per aquí desde que'l mon es mon.

—Ahont lo posariau? Ni amb totes les botes del mon ne tindria prou.

—No'n caldrie gaires. Amb un carratellet que fos prou gran ne tindria bastant.

Joseph Carnasa Masip (Pep Frare) nasqué en la casa número 14 del carré Maijó, lo dia 16 Jané de 1852. De jove, serví de criat al Colegi de Tarragona de 1.ª y 2.ª enseñansa. Cuiné afamat, serví com á tal en vários barcos mercants, al seminari de Tarragona y al palacio del bisbe Grau de Reus en Astorga. En Barcelona fou cobradó del Casino Conservadó y criat de confiança del afamat abogat Duran y Bas, sent en la exposició universal de 1888 qui pagave á tots los empleats. Viu com una pasturella, ere de veurel en los concerts y funcions que's donaven en lo palacio de Belles Arts, com se feye veure vestit ab tota elegancia conversant ab los princeps y altes personalitats, que hi assistien. Entrá de novici á la Compañía de Jesús, y al sortí ó se despedit d'ella se'l va veure de burot ó guarda de portal y mes tart postrat en un hospital, y ya no se ha sabut res mes de ell. Ho sabie fe tot y ho va fe tot.

Per gran desarollo ó corpulencia, se pot citá el señó Maciá

Vall Homdedeu de la casa núm. 2 de la plaza Sitjà, que morí l'añ 1881 tenint 71 añ y arribán á fe un pes de 135 kilos y á Madalena Torruella Fort, filla de la casa núm. 9 del carré de Baix, que ere la dona mes gran de trenta hores al voltant, y al mateix temps ben formada.

Com afortunats ó acertats en lo negoci, se cite á un cabalé de cal Navás que marchán de casa pelat, morí deixant millions al Banc de Londres;

A Joaquim Gibert Salvat, nascut l'añ 1847 á cal Jordi; casa núm. 15 del carré del Hospital: qui anant á Reus de aprenent de botigué, establí una botiga titulada *La Maravilla* comensant ab pisanes y cretones y acabá tenint casa pròpia al carré de Monterols y mols mils duros de capital.

Y á Juan Batiste Aragonés Carreres, nascut lo dia 9 Setembre de 1870 á cal Marchán, casa núm. 80 del carré Maijó: qui comensant també de aprenent de botigué en Reus, ha lograt fes amo de la botiga de roba núms. 107, 108 y 109 del carré del Carme de Barcelona.

En relijió, se recorde al pare Tomás de cal Homdedeu (casa núm. 23 del carré Maijó) dominico exclaustrat, que morí tenint mes de 80 años y encara trencava les avellanes ab la seva ferramenta ó dentadura; al Moseñe, ó mosen Francisco Miró que ere amo de la casa núm. 92 del carré Maijó; (antes cal Casó,) á Antonia Vall Matheu de cal Vall (Sitjà 2) religiosa que morí al convent de la Providencia en Reus; y en la hora present existeixen Asumció Gibert Vall de cal Moliné (Maijó 49) y María Masip Miró de cal Cuero (Maijó 54) religioses del camí de Tarragona en Reus; Nieves Navás Ferré de cal Navás (Maijó 10) religiosa en Huercal-Overa (Almeria) Mundeta Vall Tarragó de cal Monjo (Maijó 98) Jermaneta dels pobres resident en La Plata (República Argentina) Rosa Morell Miró de cal Morell (Maijó 17) religiosa en Villarreal; Filomena Prats Llecha de cal Arjenté (Mitj 64) religiosa en Tortosa; y'l pare Longinos Navás Ferré jesuita resident en Zaragoza.

Com artiste de fama, tenim avuy en Barcelona, á Arseni Ma-

sip Carreres, fill de Cabacés, meritíssim gravadó en metals, qui va guañá lo primé premi, en un concurs de Barcelona.

En ciencies se han distingit:

Lo doctó Badia, y sos nets Joseph Roigé Badia, metje que morí en la Granadella y Ramon Roigé Badia, apotecari resident en Prat de Llobregat, y tots fills de la casa núm. 37 del carré Maijó.

Prudenci Seró Navás, metje oculiste que ha estat 7 anys operant en la clínica del Dr. Menacho de Barcelona y sos jermans Pere y Ignasi que tenen la carrera de mestre y son nascuts en la casa núm. 27 del carré Maijó.

Y lo nombrat pare Longinos Navás Ferré de cal Navás, Maijó núm. 10, qui de 17 anys entrà en la Compañía de Jesús, tenint ya lo títol de Bachillé y aprovats 3 anys de carrera eclesiástica en lo Seminari y 2 anys de abogat en la Universitat de Barcelona. En la hora present es catedràtic del Colegi del Salvadó de Zaragoza y perteneix á les societats científiques següents:

Pontificia Acadèmia Romana dei Nuovo Loncei. — Real Academia de Ciencias de Madrid. — Real Academia de Ciencias de Barcelona. — Academia Internationale de Geografie Botánique de Mans (Francia). — Museum d'Histoire Naturelle de París. — Société Scientifique de Bruxelles. — Societat Zoològica de Londres. — Societat Aragonesa de Ciencies Naturals. — Societat Espanyola de Física y Química. — Societats Eutomològiques de Espanya, de Alemania, de Petrogrado (Rusia) d'Egypto, (Cairo) de Namur, (Fransa.) — Asociació Espanyola pera'l Progrés de les Ciencies. — Junta de Ciencies Naturals de Barcelona. — Institució Catalana de Historia Natural. — Institut de Estudis Catalans de Barcelona y altres.

Assistí en 1905 al Congrés internacional de Botànica de Viena, (Austria) en 1908, al primé Congrés de Naturalistes Espanyols en Zaragoza, en 1909, al de la Associació Espanyola pera'l Progrés de les Ciencies en Valencia, en 1910, al primé Congrés de Eutomología de Bruseles, en 1911, al de Granada en 1912, al de Oxfur (Alemania) y al de Ginebra (Suisa) en 1913, al de Monaco y mes envant en altres.

F I

Per últim, descriuré una persona, que no nombraré a fi de que no's pugui doná per alabada ni agraviada; perque encare exsiteix.

Es una especie de *Pep Frare*, que ho sabie fe tot: sols que aquet ho fa de un modo diferent. Aquell tenié per acció tot lo mon; aquet sols lo reduït llog de Cabacés: aquell desempeñave tots los papés molt be, y's posave en tot voluntariament; aquet ho fa com pot, y sols cuan no ho fan los altres ó be hi veu necessitat. Per falta de altre es ó ha sigut escolá, majoral, sagristá, cantó, organiste, Batlle, Secretari del Ajuntament, Jutje y Cabo del Somatent; y per creure nececitat ha fundat les societats La Alianza, Centro agrícola de Sant Isidro, Jermandat de Sant Isidro, Caminera del Pont, Herba Bona y Agrícola ganadera.

Y no solament se diferencie del *Pep Frare*, sino que moltes coses les enten y fa different dels demés.

De molt jove, un molí de farina de salt d'aigua que tenie una tanca de 160 centímetros quadrats, lo transformá posant en llog de tanca una aixeta de 63 centímetros quadrats de forat; y feye molt bona farina sense se moliné, en un rodet especial que prenia l'aigua pel costat en llog de penderlla per dal com los altres. Una màquina de aiguardent de dos calderes, la simplificá y feu contínuá en una sola caldera, ocupanse de aquesta reforma en 1884 la revista *Los vinos y los aceites* de Madrid y la *Gaceta agrícola del Ministerio de Fomento*.

Perque la llengua llatina es molt difícil de apendre y de parla y no sab lo pais en que la parlaven tothom en jeneral, no creu que sigui una *llengua mare*: sino un llenguatje inventat per algú sabi, per ferla jenérica entre'ls sabis; aixís com l'Esperanto y altres, se han inventat sensilles, per ser mes fácil de apendre y serví de llenguatje universal. Tampoc está conforme ab lo sistema astronòmic de Copérnic, pér considerarlo massa complicat, considerant al Sol fixo y centro del sistema planetari y donant á vários astres ó planetes un moviment de revolució y altre de rotació. Ell considere la estrella Polar ó Nort, molt mes grossa y molt mes lluñ que'l Sol, y fixa; á la qui volten les de-

més estrelles que constitueixen la constelació Osa majó y tota la constelació Osa menó. Al Sol, en llog de estar fixo, li done un moviment de revolució perpendicular á la Terra cada añ per produir les estacions. La Terra, la considere fixa entre la estrella Polar y les Nebuloses del Sud; sostinguda per la iman atracció de aquestes, amb un sol moviment de rotació. Com es de suposá, traons científiques no'n dona cap: sols diu que segóns lo *Génesis* la Terra fou criada primé que'l sol, la lluna y les estrelles: y per lo tant ya te aquesta prioritat: y sent lo punt en que Deu criá al home per qui lo mateix Fill de Deu se encarná y patí passió y mort per salval, be podríe se que hagués donat á la terra una estabilitat fixa y un moviment de rotació sobre sí mateixa per produir lo dia y la nit, y'l home desde la seva residència pugués estudiá y admirá la grandesa y orde de tot lo firmament. També diu que ténint la Terra un moviment de revolució, la estrella Polar y demés que la segueixen, lá han de tindre millions de vegades mes gran per segnirla, á causa de sa distància.

Tampoc está conforme en les regles ortogràfiques respecte al us de les lletres c, g, j, y altres y voldrie que les académies en llog de fer variacions, fessen la escritura lo mes fácil possible ajermant lo llenguatje de les rejions.

No sabén tocá mes que una mica lo violí y'l piano als 17 años de edat arreglá l'orgui de la iglesia y al 19 enseñá una música.

Amb ell, se deu que Cabacés haiji sigut lo primé poble que ha deixat la semibárbara costum de fer gala ab armes de fog, al acompañá al Sr. Bisbe en sa visita pastoral.

Sempre ha combatut los vicis de la blasfèmia, que rebaixe al home y ofen al Criadó y á la culta societat; y'l de jugá als prohibits, per ser perjudicial al mateix jugadó y sa familia.

Ab constancia ajudat de tot lo poble ha luchat 8 años perque la carretera de Vilella baixa á Flix que estave estudiada, subastada, y hasta treballanhi passant pel pla de les Viñes, se variés en lo seu trazat acostantse tot lo que sigui posible á Cabacés: y no parará hasta lograu.

Atrás, si's creu que te rrahó, no hi va may: ni á jove vol arreculá y si algú per aquesta constanca en broma ó en sério li diu que es un tozut, en llog de enfadás ó corretjis, li conteste TOZUT Y RARO; LO MIQUELET DE CABACÉS.

A. M. D. G.